

Sygn. akt V CSK 13/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 27 marca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak (sprawozdawca)

SSN Monika Koba

w sprawie z powództwa (...) Banku (...) S. A. w W.
przeciwko Syndykowi masy upadłości A. G.
o uznanie umowy za bezskuteczną,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 27 marca 2019 r.,
skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 12 września 2017 r., sygn. akt V ACa (...),

oddala skargę kasacyjną i zasądza od strony powodowej na rzecz strony pozwanej 7500 (siedem tysięcy pięćset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Powód - (...) Bank SA w W. wniósł o uznanie za bezskuteczną w stosunku do niego umowy sprzedaży zawartej w dniu 20 maja 2013 r. przed notariuszem J. S. w Kancelarii Notarialnej w N. za Rep. A nr (...), na mocy której dłużnik powoda T. S. zbył A. G. będącą w jego użytkowaniu wieczystym nieruchomości położoną w L., dla

której Sąd Rejonowy w L. Wydział Ksiąg Wieczystych prowadzi księgę wieczystą nr (...) oraz zasądzenie kosztów procesu. Pozwany - syndyk masy upadłości A. G. w odpowiedzi na pozew wniósł o oddalenie powództwa i zasądzenie kosztów procesu.

Wyrokiem z dnia 23 listopada 2016 (sygn. akt V GC (...)) Sąd Okręgowy w C. uwzględnił powództwo oraz orzekł o kosztach postępowania.

W sprawie ustalono, że powoda łączyły z T. S. umowy kredytu. W związku z niespłacaniem kredytów, umowy te zostały przez powoda wypowiedziane. Bankowy tytuł egzekucyjny nr (...)/2012 został wystawiony w dniu 9 maja 2012 r., opatrzony został klauzulą wykonalności w dniu 6 grudnia 2012 r. Bankowy tytuł egzekucyjny nr (...)/2012 wystawiony został w dniu 9 maja 2012 r. i zaopatrzony klauzulą wykonalności w dniu 15 grudnia 2012 r. Tytuł nr (...)/2012 obejmował wierzytelność w kwocie 3 923 486,40 zł, zaś tytuł nr (...)/2012 obejmował wierzytelność w kwocie 549 395,65 zł. Wierzytelności powoda zabezpieczone były hipotekami na nieruchomościach T. S. położonych w Ż. Suma tych hipotek nie wystarczała jednak na zaspokojenie roszczeń powoda z przedmiotu zabezpieczenia.

Poza sporem było, że istotnym składnikiem majątku T. S. była nieruchomość położona w L. przy ul. G. Część nieruchomości przylegała zachodnią granicą do przebiegającej drogi krajowej nr 11 relacji K. – B., stanowiącej równocześnie obwodnice L. Bezpośrednie sąsiedztwo terenu stanowią tereny zalesione. Był to, zatem teren atrakcyjny, o dużej powierzchni, z możliwościami prowadzenia inwestycji w dziedzinie rekreacji, gastronomii, hotelarstwa, parku rozrywki. Nieruchomość według oszacowania sporządzonego na zlecenie T. S. miała wartość rynkową w kwocie 353 0147 zł.

W wyniku zawarcia umowy sprzedaży nieruchomości położonej w L., obciążonej hipoteką w kwocie 5 928 zł na rzecz Gminy L., znacznemu zmniejszeniu uległ majątek T. S., który jak wynika z materiału dowodowego nie otrzymał środków pieniężnych od A. G., mimo odroczonego terminu płatności. Ostatecznie A. G. podniósł zarzut potrącenia należności z tytułu kar umownych, a następnie ogłoszona została upadłość nabywcy nieruchomości.

W ocenie Sądu Okręgowego zaistniały przesłanki z art. 527 k.c. co skutkowało uwzględnieniem powództwa. Zaskarżonym przez powoda wyrokiem z dnia 12 września 2017 r. Sąd Apelacyjny w (...) zmienił wyrok Sądu I instancji w ten sposób, że powództwo oddalił oraz orzekł o kosztach postępowania.

Sąd Apelacyjny wskazał, że jako sąd drugiej instancji z urzędu bierze pod rozwagę naruszenie przepisów prawa materialnego, w tym kwestię legitymacji do występowania w procesie w charakterze stron. Oceniając legitymację bierną pozwanego syndyka masy upadłości rozważyć należało charakter prawny roszczenia dochodzonego pozwem i możliwość jego zaspokojenia w sytuacji, gdy ogłoszono upadłość osoby trzeciej w rozumieniu art. 527 k.c.

Zgodnie z art. 144 ust. 1 Prawa upadłościowego (p.u.) po ogłoszeniu upadłości postępowania sądowe mogą być wszczęte i dochodzone tylko przez syndyka lub przeciwko niemu. Zgodnie natomiast z art. 174 § 1 punkt 4 k.p.c. jeżeli postępowanie dotyczy masy upadłości sąd z urzędu zawiesza postępowanie, które może być podjęte przeciwko syndykowi tylko wtedy, gdy w postępowaniu upadłościowym wierzytelność zgłoszona do masy upadłości, po wyczerpaniu trybu określonego ustawą nie zostanie umieszczona na liście wierzytelności.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego oznacza to, co do zasady, że wierzytelność powstała przed ogłoszeniem upadłości może być dochodzona tylko w trybie przewidzianym przepisami Prawa upadłościowego, a nie na drodze sądowej w ramach procesu wytoczonego syndykowi (poza sytuacją określoną w art. 145 Prawo upadłościowe). Rozważyć zatem należało jaki jest charakter skargi pauliańskiej dochodzonej na podstawie art. 527 i nast. k.c.

W ocenie Sądu Apelacyjnego nie budzi wątpliwości, że postępowanie o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną mieści się w hipotezie art. 144 § 1 p.u., jeżeli korzyść majątkowa uzyskana przez upadłego wskutek objętej pozwem czynności weszła do masy upadłości.

Zgodnie bowiem z art. 532 k.c. wierzyciel, względem którego czynność prawna dłużnika została uznana za bezskuteczną może z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej dochodzić zaspokojenia roszczenia z przedmiotów majątkowych, które wskutek czynności uznanej za bezskuteczną wyszły z majątku

dłużnika. Przedmiotem zobowiązania niepieniężnego osoby trzeciej, która dokonała z dłużnikiem czynności prawnej, uznanej następnie za bezskuteczną, jest obowiązek znoszenia egzekucji wobec przedmiotu, którego dotyczyła zaskarżona czynność prawna. Takie niepieniężne zobowiązanie osoby trzeciej zgodnie z art. 91 ust. 2 p.u. przekształca się z chwilą ogłoszenia upadłości w zobowiązanie pieniężne, co oznacza, że wierzyciel obowiązany jest do zgłoszenia swojej wierzytelności do masy upadłości.

Sąd II instancji wskazał, że w doktrynie wyrażono stanowisko, że niedopuszczalne jest wytoczenie powództwa o uznanie czynności prawnej zdziałanej z pokrzywdzeniem wierzyciela po ogłoszeniu upadłości osoby trzeciej, w związku z czym przyjmuje się, że w takim wypadku zaskarżenie czynności prawnej dłużnika przez wierzyciela pauliańskiego następuje w drodze zgłoszenia wierzytelności w postępowaniu upadłościowym. Z tego względu, mimo że art. 531 k.c. wskazuje, że roszczenie pauliańskie może być dochodzone w drodze powództwa lub zarzutu, za jedynie dopuszczalną formę dochodzenia tego roszczenia po ogłoszeniu upadłości osoby trzeciej, uznać należy zgłoszenie wierzytelności w postępowaniu upadłościowym.

W ocenie Sądu Apelacyjnego nie budzi wątpliwości, że roszczenie pauliańskie powstaje z chwilą dokonania zaskarżonej czynności i oceny tej nie zmienia konstytutywny charakter wyroku ze skargi pauliańskiej. Nawet bowiem gdyby przyjąć, że wymagalność roszczenia pauliańskiego następuje z chwilą uprawomocnienia się wyroku, to zgodnie z art. 91 ust. 2 p.u. zobowiązania majątkowe niepieniężne upadłego zmieniają się z dniem ogłoszenia upadłości na zobowiązanie pieniężne i z tym dniem stają się płatne, chociażby termin ich wykonania jeszcze nie nastąpił.

Mając na względzie te rozważania Sąd Apelacyjny uznał, że pozwany syndyk masy upadłości nie jest legitymowany biernie w postępowaniu za skargi pauliańskiej zgodnie z art. 527 k.c. i nast. k.c. i art. 144 ust. 1 p.u. w zw. z art. 91 ust. 2 p.u., gdyż jedyną drogą dochodzenia roszczenia z tego tytułu jest zgłoszenie wierzytelności w postępowaniu upadłościowym.

W skardze kasacyjnej powód Bank (...) SA zarzucił: I. Naruszenie przepisów prawa materialnego, tj.

1) art. 527 § 1 k.c. w zw. z art. 145 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe (p.u.) w zw. z art. 91 ust. 2 p.u. przez błędną wykładnię tych przepisów polegającą na przyjęciu, że uprawnienie do żądania uznania czynności za bezskuteczną na podstawie art. 527 § 1 k.c. jest zobowiązaniem majątkowym niepieniężnym zmieniającym się z dniem ogłoszenia upadłości w zobowiązanie pieniężne i że w konsekwencji jest wierzytelnością podlegającą zgłoszeniu do masy upadłości, która może być dochodzona przeciwko syndykowi w drodze postępowania sądowego jedynie w przypadku, gdy w postępowaniu upadłościowym wierzytelność ta po wyczerpaniu trybu określonego ustawą nie zostanie umieszczona na liście wierzytelności, podczas gdy uprawnienie to nie jest wierzytelnością, nie podlega zgłoszeniu do masy upadłości i może być dochodzone w drodze postępowania sądowego bez wyczerpania środków opisanych w art. 145 p.u.;

2) art. 531 k.c. w zw. z art. 189 p.u. przez ich niezastosowanie, skutkujące przyjęciem, że wierzyciel pokrzywdzony czynnością fraudacyjną opisaną w art. 527 § 1 k.c. jest uprawniony do zaspokojenia z majątku upadłej osoby trzeciej pomimo braku konstytucyjnego wyroku uznającego czynność prawną za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela i tym samym, skutkujące przyjęciem, że wierzyciel dłużnika, który dokonał czynności z jego pokrzywdzeniem, staje się na skutek ogłoszenia upadłości osoby trzeciej automatycznie wierzycielem tej osoby w rozumieniu art. 189 p.u.;

3) art. 144 ust. 1 p.u. w zw. z art. 527 k.c. przez błędną wykładnię tych przepisów, polegającą na przyjęciu, że syndyk masy upadłości nie jest biernie legitymowany w procesie o uznanie za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela czynności prawnej, wskutek której upadły jako osoba trzecia w rozumieniu art. 527 § 1 k.c. uzyskał korzyść majątkową, podczas gdy legitymacja bierna do występowania w tym procesie wynika wprost z treści art. 144 ust. 1 p.u.;

II. Na wypadek niepodzielenia przez Sąd Najwyższy powyższych zarzutów, powód wskazał na naruszenie przepisów postępowania, które mogły mieć istotny

wpływ na wynik sprawy, tj. art. 386 § 1 k.p.c. (przez jego zastosowanie) i art. 201 § 2 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 236 ust. 1 p.u. przez ich niezastosowanie i oddalenie powództwa (merytoryczne rozpoznanie sprawy) w sytuacji uznania przez Sąd Apelacyjny, że wierzyciel nie może dochodzić przeciwko syndykowi masy upadłości wierzytelności w toku postępowania sądowego bez wyczerpania środków określonych w art. 145 p.u., podczas gdy przyjęcie przez Sąd Apelacyjny takiej koncepcji winno skutkować potraktowaniem powództwa jako wybranie niewłaściwego trybu i w konsekwencji winno skutkować przekazaniem pozwu sędziemu-komisarzowi do rozpoznania, jako zgłoszenie wierzytelności w trybie art. 201 § 2 zd. 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skargi kasacyjnej koncentrują się na wykazaniu, że przysługujące wobec osoby trzeciej uprawnienie wierzyciela, który dochodzi ochrony przed czynnością jego dłużnika dokonaną z tą osobą zmierzającą do pokrzywdzenia wierzyciela nie jest wierzytelnością, o której mowa w rozumieniu prawa upadłościowego. Wobec tego wierzyciel taki może wystąpić z powództwem przeciwko osobie trzeciej, która jest już w upadłości, czyli innymi słowy dopuszczalne jest wystąpienie z powództwem przeciwko syndykowi masy upadłości tej osoby z powództwem o uznanie za bezskuteczną wobec masy czynność prawną krzywdzącą wierzyciela dokonaną przez dłużnika z tą osobą. Podstawowe znaczenie dla oceny tych zarzutów ma wobec tego ustalenie jak rozumieć sytuację prawną wierzyciela, któremu przysługuje ochrona, przewidziana w art. 527 - 534 k.c., przed czynnościami dokonanymi z pokrzywdzeniem wierzyciela przez jego dłużnika z osobą trzecią, w sytuacji, gdy osoba trzecia znajduje się już w upadłości.

Nie ulega wątpliwości, że wierzyciel może, zgodnie z art. 531 k.c. wystąpić z powództwem przeciwko osobie trzeciej. Rodzi się jednak zasadnicze pytanie czy wierzyciel jeszcze przed uzyskaniem korzystnego dla siebie wyroku ma status wierzyciela także w stosunku do osoby trzeciej. Odpowiedź na tak postawione pytanie, na gruncie pojmowania wierzyciela na tle kodeksu cywilnego, może być tylko negatywna. Wierzyciel jest bowiem osobą, która w ramach łączącego

ją z dłużnikiem stosunku prawnego, może żądać od niego spełnienia świadczenia, czyli określonego zachowania. Do czasu przesądzenia w prawomocnym wyroku, że osoba trzecia musi wydać rzecz wierzycielowi albo jej równowartość lub znosić skierowaną do swojego majątku egzekucję o wydanie takiej rzeczy, brak po stronie wierzyciela możliwości żądania od niej takiego zachowania. Co najwyżej można więc uznać dochodzącego ochrony z art. 527 i n k.c. za potencjalnego wierzyciela wobec osoby trzeciej. Na takim rozumieniu sytuacji wierzyciela dochodzącego roszczenia pauliańskiego wobec osoby trzeciej stoi skarżący.

Należy jednak zauważyć, że na potrzeby prawa upadłościowego ustawodawca wprowadza swoiste pojmowanie wierzyciela. Zgodnie z art. 189 ustawy z dnia 28 lutego 2003. Prawo upadłościowe (jedn. tekst Dz.U. z 2019 r., poz. 498, dalej p.u.) wierzycielem jest każdy uprawniony do zaspokojenia z masy upadłości, choćby wierzytelność nie wymagała zgłoszenia. Powód jest uprawniony do dochodzenia zaspokojenia wobec osoby trzeciej, bo wynika to jednoznacznie z art. 531 k.c. Swoje uprawnienie w sytuacji, gdy osoba trzecia jest już w upadłości, będzie mógł jednak zrealizować tylko z masy upadłości, skoro majątek osoby trzeciej stał się z chwilą ogłoszenia jej upadłości, taką masą zarządzaną przez syndyka na zasadach określonych w prawie upadłościowym. W konsekwencji należy uznać, że powód powinien orzeczenie niezbędne dla ustalenia, że czynność prawna dłużnika z osobą trzecią jest wobec niego bezskuteczna uzyskać na zasadach określonych dla wszystkich wierzycieli w rozumieniu art. 189 p.u., czyli zgłosić ją do sędziego komisarza. W realiach rozpoznawanej sprawy oznacza to, że syndyk masy upadłości nie ma legitymacji biernej w procesie wytoczonym przeciwko niemu z pominięciem procedury dochodzenia wierzytelności określonej w prawie upadłościowym.

Takie rozumienie art. 531 k.c. w związku z art. 189 p.u. ma także uzasadnienie funkcjonalne. Uzyskanie prawomocnego wyroku stanowiącego podstawę zobowiązania masy upadłości do znoszenia egzekucji w razie wytoczenia powództwa przeciw syndykowi wymaga przeprowadzenia procesu, który toczy się w czasie, gdy syndyk dokonuje czynności przewidzianych prawem upadłościowym. Nie jest wobec tego wykluczone, że zanim wierzyciel uzyskałby prawomocny wyrok, syndyk dokonać może podziału masy i egzekucja wyroku okaże się

niemożliwa, gdyż cały majątek osoby trzeciej (upadłego) został już rozdysponowany pomiędzy innych wierzycieli upadłego. Natomiast zgłoszenie wierzytelności jaką powód ma wobec osoby trzeciej przewidzianych w art. 531 k.c., która jest już w upadłości, bezpośrednio do masy upadłości pozwala na uwzględnienie jego wierzytelności. Wierzytelność powoda niewątpliwie wymaga potwierdzenia, czyli określenia, czy zachodzą warunki przewidziane przepisami kodeksu cywilnego dla uznania czynności prawnej upadłego za aktualnie bezskuteczną wobec masy. Zgłoszenie wierzytelności należy wobec tego dokonać sędziemu komisarzowi (art. 236 ust. 1 p.u.). Po ustaleniu listy wierzytelności jeżeli powód nie zostałby umieszczony na liście wierzytelności przez syndyka, to przysługuje mu sprzeciw do sędziego komisarza (art. 256 ust. 1 pkt 2 p.u.). Na postanowienie w sprawie sprzeciwu przysługuje wierzycielowi zażalenie do sądu upadłościowego (art. 259 ust. 2 p.u.). Zgłoszenie wierzytelności powoda wiążącej się z uznaniem za bezskuteczną wobec masy upadłości czynności, której dokonał dłużnik powoda z osobą trzecią, pozwala na uwzględnienie wierzytelności jaką będzie powód mógł dochodzić względem masy upadłości, bez zbędnej zwłoki, która wiązałaby się z wytoczeniem powództwa wobec syndyka w postępowaniu odrębnym od postępowania upadłościowego. Z drugiej strony wskazane wyżej przepisy prawa upadłościowego pozwalają powodowi na przedstawienie sędziemu komisarzowi, syndykowi oraz ostatecznie sądowi upadłościowemu tych samych dowodów i twierdzeń, które przedstawia w postępowaniu odrębnym wytoczonym syndykowi.

Biorąc pod uwagę przedstawione wyżej argumenty należy uznać za właściwą wykładnię art. 531 k.c. w związku z art. 189 p.u. dokonaną w zaskarżonym wyroku, zaś zarzuty naruszenia prawa materialnego, zawarte w skardze kasacyjnej, za nieuzasadnione. Nie zasługuje także na uznanie zarzut naruszenia art. 201 § 2 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 236 ust. 1 p.u. Przekazanie sprawy jest możliwe w ramach postępowań toczących się przed sądem powszechnym. Nie jest ono możliwe w sytuacji, gdy w prawie upadłościowym zgłoszenie wierzytelności przez powoda powinno nastąpić sędziemu komisarzowi a listę wierzytelności ustala ostatecznie syndyk. Wymagania pozwu różnią się od wymagań jakie powinno zawierać zgłoszenie wierzytelności sędziemu komisarzowi, określone w art. art. 236 ust. 1 p.u. i wydanym na podstawie 239 ust. 4 Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 grudnia 2015 r. w sprawie określenia wzoru pisemnego zgłoszenia wierzytelności oraz zakresu danych objętych zgłoszeniem wierzytelności za pośrednictwem rejestru (Dz.U. z 2015, poz. 2240).

Mając powyższe na względzie Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., orzekł jak w sentencji.

jw